

Araştırma Makalesi

Borsaya Kote Sigorta Şirketlerinin Bağımsız Denetim Raporlarındaki Kritik-Kilit Denetim Konularının Analizi: ABD ve Türkiye Örneği

The Analysis of Critical-Key Audit Issues in Independent Audit Reports of Insurance Companies Listed to the Exchange: The Example of the USA and Turkey

Mustafa GENÇ Arş. Gör., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü mustafa.genc@erdogan.edu.tr https://orcid.org/0000-0001-5897-9010	Ahmet YANIK Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü ahmet.yanik@erdogan.edu.tr https://orcid.org/0000-0002-7283-2557	Elif YILMAZ Lisansüstü Öğrencisi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı elif_yilmaz21@erdogan.edu.tr https://orcid.org/0000-0001-5435-2245
--	--	---

Makale Geliş Tarihi	Makale Kabul Tarihi
09.09.2022	22.02.2023

Öz

Bağımsız denetim raporlarına olan güveni artırmak amacı ile Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde kritik denetim konularının bağımsız denetim raporlarında belirlenmesini ve açıklanmasını gerekli kılan standart yürürlüğe girmiştir. Aynı amaçla Türkiye'de ise, BDS 701 standardı uygulamaya konulmuştur. Bu iki standardın gereği olarak bağımsız denetim raporlarında kritik/kilit denetim konularının açıklanması istenmiştir. Bu çalışmada kritik ve kilit denetim konularının karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu amaçla ABD'de ve Türkiye'de borsaya kote sigorta şirketlerinin 2017-2021 yılları arasındaki bağımsız denetim raporları incelenmiştir. Çalışma kapsamında incelenen raporlarda ilk olarak belirlenen kritik/kilit denetim konularının neler olduğu tespit edilmiştir. Sonrasında bu konuların belirlenmesinde hangi etkenlerin dikkate alındığı ve belirlenen konuların denetim sürecinde nasıl ele alındıkları analiz edilmiştir. Çalışmada içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda kritik/kilit denetim konularının belirlenmesinde benzer unsurların dikkate alındığı görülmüştür. Bu unsurlar; konunun finansal tablolar açısından önemliliği, içerdiği önemli muhasebe tahminleri, finansal raporlama açısından ileri derece teknik değerlendirme gerektirmesi ve aktüeryal tahmin ve yargıya dayalı olmasıdır. İlgili standartların amaçlarının aksine incelenen denetim raporlarında kritik/kilit denetim konularıyla ilgili yapılan açıklamalarda genellikle birbirinin aynısı ve kalıplaşmış ifadelerin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bağımsız Denetim, Kilit Denetim Konuları, Kritik Denetim Konuları, Sigorta Şirketleri, BDS 701

JEL Kodu: M40, M41, M42, G10

Abstract

In order to increase the confidence in independent audit reports, the standard that requires the identification and disclosure of critical audit matters in independent audit reports has entered into force in The United States of America (The USA). For the same purpose, BDS 701 standard has been put into practice in Turkey. As a requirement of these two standards, critical/key audit matters are required to be explained in the independent

Önerilen Atıf /Suggested Citation

Genç, M., Yanık, A. & Yılmaz, E., 2023. Borsaya Kote Sigorta Şirketlerinin Bağımsız Denetim Raporlarındaki Kritik-Kilit Denetim Konularının Analizi: ABD ve Türkiye Örneği, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 58(1), 186-207

audit reports. In this study, it is purposed to compare critical and key audit matters. For this purpose, the independent audit reports of listed insurance companies in the USA and Turkey between the years 2017-2021 were examined. In the reports examined within the scope of the study, it was determined what the critical/key audit matters were determined first. Afterwards, which factors were taken into account in the determination of these matters and how the determined matters were handled during the audit process were analyzed. Content analysis method was used in the study. As a result of the analyzes made, it was seen that similar factors were taken into account in the determination of critical/key audit matters. These factors are the materiality of the matter in terms of the financial statements, significant accounting estimates involved in the subject matter, the subject requires advanced technical assessment in terms of financial reporting and the matter being based on actuarial guesswork and judgment. Contrary to the objectives of the relevant standards, it has been determined that the same and stereotyped expressions are generally used in the explanations about critical/key audit matters in the audit reports examined.

Keywords: Independent Audit, Key Audit Matters, Critical Audit Matters, Insurance Companies, ISA 701

JEL Code: M40, M41, M42, G10

1. Giriş

Finansal tablo kullanıcılarının özellikle 2000’li yıllarda yaşanan denetim skandalları sonrası denetçilere olan güvenleri sarsılmış ve bunun sonucunda söz konusu kullanıcılar denetçi ve denetim sürecini sorgulamaya başlamışlardır. Diğer taraftan denetçiler ise, skandallarda kendilerinin bir paylarının olmadığını ileri sürmüşlerdir. Her iki tarafın arasında oluşan bu fark ‘Denetim Beklenti Açığı’ kavramını doğurmuştur (Demirel Arıcı, 2021, s. 2). Bu kavram, şirketlerin paydaşlarla arasındaki bilgi asimetrisini ifade etmektedir. Denetimin kalitesini artırmak ve söz konusu denetim beklenti açığını minimize etmek amacıyla pek çok çalışma yapılmıştır. Bu doğrultuda ABD’de Halka Açık Şirket Muhasebe Gözetim Kurulu (Public Company Accounting Oversight Board-PCAOB) tarafından 2010’da ‘Denetçinin Raporlama Modeliyle İlgili Standart Belirleme Projesi’ başlatılmıştır. Bu proje kapsamında denetçi raporu ile ilgili yapılan önemli değişikliklerin başında Kritik Denetim Konuları (Critical Audit Matters-CAM) gelmektedir. ABD’de kritik denetim konularının bildirilmesini zorunlu kılan standart, ‘AS3101 Mali Tabloların Denetimine İlişkin Olumlu Görüş Verildiğinde Denetçi Raporu ve İlgili Diğer Değişiklikler’ standardıdır (Sarısoy, 2021, s. 167).

Türkiye’de ise paydaşlara sunulan bilginin şeffaflığının ve iletişim değerinin artırılması için 2011 yılında ‘Yeni Denetçi Raporu’ projesi başlatılmıştır. Başlatılan proje ile finansal bilgi açığının giderilmesi için azami dikkat isteyen ve fazlasıyla önem gerektiren kilit denetim konularının belirlenmesi ve denetçi raporunda bildirilmesi istenmiştir. Bu konuların bildirilmesi için yürürlüğe giren standart, ‘BDS 701 Kilit Denetim Konularının Bağımsız Denetçi Raporunda Bildirilmesi’ standardıdır (Sarısoy, 2020, s. 218). Bu standart; kilit denetim konularının ele alınma nedenlerini, bu konuların belirlenmesinde hangi prosedürlerin kullanıldığını ve varsa finansal tablolara ilişkin açıklamalara yönelik atıf yapılmasını zorunlu tutmaktadır (Kavut ve Güngör, 2018, s. 63).

ABD’de ve Türkiye’de borsaya kote sigorta şirketlerinin kritik/kilit denetim konularının tespit edilmesi ve bunların belirlenmesindeki etkenlerin ortaya konulması amaçlanan bu çalışmada, 2017-2021 yıllarına ait bağımsız denetim raporları incelenmiştir. Çalışmada 2017 yılının baz alınmış olmasının nedeni, söz konusu yılda ABD’de kritik denetim konuları ile ilgili standardın yürürlüğe girmiş olması ve Türkiye’de de kilit denetim konuları standardının uygulanmaya başlanmasıdır. Çalışmada bağımsız denetim raporları, içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir.

Çalışmanın kavramsal çerçeve bölümünde kritik ve kilit denetim konularıyla ilgili standartlar tanımlanmış ve bu standartların gelişim süreçleri açıklanmıştır. Daha sonra literatür taraması bölümünde hem kritik hem kilit denetim konuları ile ilgili yapılmış çalışmalar özetlenmiştir. Çalışmanın metodoloji kısmında; çalışmanın amacı, katkısı, yöntemi sunulmuştur. Yapılan analizler sonucu elde edilen tespitler çalışmanın bulgular bölümünde açıklanmıştır. Elde edilen sonuçlar ve ilgili öneriler çalışmanın son bölümünde ifade edilmiştir.

2. Kavramsal Çerçeve

Bu çalışmada ABD’de ve Türkiye’de borsaya kote sigorta şirketlerinin bağımsız denetim raporlarında tespit edilen kritik/kilit denetim konuları inceleneceğinden kavramsal çerçevede alt başlıklar halinde ABD ve Türkiye’deki ilgili standartların gelişimi anlatılacaktır. ABD’de ilgili standart gereği bildirilen

konular, kritik denetim konuları olarak nitelendirilirken; Türkiye’de bu konulara kilit denetim konuları denilmiştir.

2.1. Kritik Denetim Konuları-Critical Audit Matter (CAM)

ABD’de denetimde kullanılan raporlama dili 1940’lı yıllarda bir standart haline getirilerek kabul edilmiştir. Daha sonraki yıllarda bu standardın eksikliği göze çarpmış ve bu doğrultuda farklı kişi ve gruplar tarafından birden çok kez bu eksiklik dile getirilmiştir. Bu ihtiyaca paralel olarak Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu (PCAOB) tarafından ABD’de 2008, 2010 ve 2011 yıllarında anketler ile araştırmalar yapılmıştır (Sarıkaya, 2020, s. 20). Yapılan anketler sonucunda denetçilerin kilit risk alanlarını belirlemesi ve görüşlerini daha spesifik bilgilerle açıklamaları istendiği bilgisine ulaşılmıştır (Clikeman, 2018, s. 7). Bu yıllarda yapılan araştırmaların neticesinde kritik denetim konuları (CAM) standardı olan ‘AS3101 Mali Tabloların Denetimine İlişkin Olumlu Görüş Verildiğinde Denetçi Raporu ve İlgili Diğer Değişiklikler’ standardı 15 Mart 2017 tarihinde ABD’de yasalaşmıştır. Kritik denetim konularının belirlenip sunulmasıyla ilgili olan bu yasa, söz konusu uygulamanın 2017 yılından itibaren isteğe bağlı olarak; borsaya kote şirketler için ise, 30 Haziran 2019’da zorunlu olarak uygulanmasını içermektedir (PCAOB, 2017).

Kritik denetim konuları, denetim komitesine bildirilen ve finansal tabloların denetiminden kaynaklanan önemli hesapları ve bunlara ilişkin açıklamaları içermektedir. Ayrıca karmaşık, zorlayıcı veya subjektif denetçinin mesleki muhakemesini de içermektedir. (Karapınar ve Dölen, 2020, s. 766). Bir CAM’ın belirlenmesi için söz konusu tanımda yer alan bütün hususlar gerçekleşmelidir.

Denetçinin karmaşık, zorlayıcı veya subjektif yargı içerip içermediği değerlendirilirken bazı kıstaslar göz önüne alınır. Bunlar (Sariso, 2021, s. 169):

1. Önemli risklerin de içinde olduğu önemli yanlışlık risklerinin denetçi tarafından değerlendirilmesi,
2. Yönetimin yargılarını içeren tablolara yönelik denetçi muhakemesinin derecesi (belirsizlik içeren tahminler dahil olmak üzere),
3. Alışılmıştan farklı olayların özellikleri, zamanı ve bu olayların denetim kapsamı,
4. Konuya yönelik uygulanan denetim prosedürleri ve bunların değerlendirilmesinde kullanılan muhakemenin kapsamı,
5. Konunun değerlendirilmesinde gerekli uzmanlık bilgisi ve becerisinin ya da ilgili denetim ekibi haricindeki fikir alışverişlerinin niteliği de dahil olmak üzere, konunun incelenmesi için gerekli denetim yordamının özelliği ve kapsamı,
6. Durumla ilgili olan denetim kanıtının özelliği.

Kritik denetim konularıyla ilgili bölüm, konunun belirlenmesinde dikkat edilen hususları ve belirlenen konunun nasıl ele alındığını içermelidir (Sarıkaya, 2020, s. 29). Denetçinin kullandığı dil, kritik denetim konusu ve açıklaması ile ilgili bir görüş oluşturmamaktadır.

CAM bildirilmesinde denetçi (AS3101: IV):

1. Kritik denetim konusunu belirler.
2. Bu konunun CAM olmasında neden karar verildiğini açıklar.
3. Bu CAM’ın ele alınma şeklini açıklar.
4. Belirlenen CAM ile ilgili finansal tablo hesaplarına ve bu hesapların açıklamalarına dikkat eder.

Denetçinin bir konuyu neden CAM olarak belirlediğini açıklaması gereklidir. Finansal tablolarda önemli hesaplar ve bunların açıklamaları ile ilgili de CAM belirtilebilir. Ayrıca bildirilmiş bir CAM birden fazla hesap ile ilgili de olabilmektedir. Bir özel durum hesabı ile açıklaması, CAM olarak belirlenemez (PCAOB, 2017). AS3101 standardına göre şirketlerin sürekliliğinde şüphe oluşturacak bir durum olması halinde CAM bildirimini yanı sıra bu durum açıklama paragrafında da belirtilmelidir (Doğan, 2018, s.74). PCAOB tarafından yayınlanan AS3101 standardına göre denetçi bir denetim sonucunda olumsuz görüş vermiş ise, CAM bildirilmesine izin verilmez (IAASB, 2017).

2.2. Kilit Denetim Konuları- Key Audit Matters (KAM)

Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu (International Auditing and Assurance Standards Board-IAASB) tarafından denetçi raporunda daha fazla bilgi sunulması ihtiyacına paralel olarak 2009'da 'spesifik mesajlar' adı altında bir bölüm, 2010'da da 'kilit denetim hususları' adı altında yer verilmesi gereken bilgiler paylaşılmıştır. Gelişmelerden hareketle son olarak 'BDS 701 Kilit Denetim Konularının Bağımsız Denetçi Raporunda Bildirilmesi' standardı, borsaya kote şirketlerin 2017 yılı ve sonrasını kapsayacak şekilde hesap dönemlerine ait finansal tabloların denetiminde ilk kez uygulanmaya başlanmıştır. Söz konusu standart, Türk Ticaret Kanunu (TTK)'na tabi şirketlerin 2018 ve sonraki hesap dönemlerini kapsayan finansal tablolarının denetiminde uygulanmaya başlamıştır (Demirel Arıcı, 2021, s.23).

Yapılan bağımsız denetimde denetçi, üst yönetimdeki sorumlulara bazı konuları bildirir. Kilit denetim konuları, bildirilen bu konular arasından içinde bulunulan yılda denetçinin mesleki yargısı ile tespit edilen şirkete özgü ve önem gerektiren konulardır (Bedard, Gonthier-Besacier ve Schatt, 2014, s.6). Denetçinin sorumlulukları dikkate alındığında 'BDS 701 Kilit Denetim Konularının Bağımsız Denetçi Raporunda Bildirilmesi' standardının 'BDS 200 Bağımsız Denetçinin Genel Amaçları ve Bağımsız Denetimin Bağımsız Denetim Standartlarına Uygun Olarak Yürütülmesi' standardı ile yürütülmesi gerekmektedir (Güleç, 2020, s. 53). Böylelikle denetçinin değerlendirmelerini şekil ve içerik açısından inceleyen BDS 701 aynı zamanda denetim raporunda bildirilecek hususları ve denetçinin sorumluluklarını da açıklamaktadır.

Kilit denetim konularının belirlenmesinde ilk olarak, üst yönetime bildirilen konular arasından denetçinin en çok ehemmiyet gerektiren konuları seçmesi gereklidir. Denetçi bu konuları belirlerken dikkat etmesi gereken hususlar şunlardır (Celayir ve Türedi, 2021, s. 206):

1. 'BDS 315 İşletme ve Çevresini Tanımak Suretiyle Önemli Yanlışlık Risklerinin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi' standardına göre önemli yanlışlık ve yüksek risk içeren durumların belirlenmesi,
2. Denetçinin üst yönetimin almış olduğu kararları uyguladığı alanlara bakarak aldığı kararlar,
3. Dönemde gerçekleşen olayların denetime etkileri.

Önem arz eden kilit denetim konuları, şirketlerin faaliyet alanlarına göre farklılık gösterebilmektedir. Bu noktada bir konunun şirket için önemli olup olmadığına denetçi, mesleki muhakemesini kullanarak karar vermektedir (Doğan, 2018, s. 73). Bir konunun kilit denetim konusu olarak belirlenmesi için ABD'deki kritik denetim konularında olduğu gibi konunun tanımdaki tüm kriterleri sağlaması gerekmez, tanımda yer alan unsurlardan birini sağlaması yeterlidir.

Kritik denetim konularının aksine olumsuz bir görüş bildirildiğinde, KAM konunun bildirilmesine izin verilmiştir (IAASB, 2017). Kilit denetim konularının bildirilmesine izin verilmeyen durumlar şunlardır (Uzay ve Köylü, 2018, s. 52):

1. Bildirilecek olan konunun mevzuat tarafından açıklanmasının istenmemesi,
2. Açıklanacak konunun doğuracağı olumsuz sonuçların yüksek olması,
3. İlgili konu/konuların şirket sürekliliğinde ciddi bir şüphe oluşturmaması.

Denetçi, bildireceği kilit denetim konusu olmaması durumunda buna yönelik kararını üst yetkililere iletir. Kilit denetim konuları şirkete ve denetime özgü olmalıdır (Doğan, 2018, s. 74). BDS 701 standardına göre denetçinin çalışma kağıtlarında yer alması gereken durumlar açıklanmıştır. Bu hususlar, denetçinin dikkat etmesi gereken konular ve bu konuların kilit denetim konusu olup olmayacağına ilişkin gerekçelerdir. Çalışma kağıdında kilit denetim konusu yer almıyorsa denetçinin buna ilişkin kararını ve sebebini belgelendirmesi gerekir. Ayrıca kilit denetim konusu olarak belirlenen bir konunun da denetçi raporunda yer almamasına ilişkin kararlar bu çalışma kağıtlarında yer alır (Varıcı ve Kalıpçı Çağırın, 2019, s. 197).

3. Literatür Taraması

Kritik ve kilit denetim konuları ile ilgili literatürde yer alan çalışmalar bu bölümde özetlenmiştir. Kritik denetim konularının açıklanmasının profesyonel olmayan yatırımcıların kararlarına etkisinin incelendiği çalışmada kritik denetim konularının söz konusu yatırımcılara güven sağladığı fakat yatırımcıların

tepkilerinin profesyonel yatırımcılara oranla daha düşük olduğu tespit edilmiştir (Christensen, Glover ve Wolfe, 2014). Aynı şekilde kilit denetim konularının etkilerinin değerlendirildiği başka bir çalışmada kilit denetim konularının profesyonel olmayan yatırımcıların kararlarını etkileme konusunda olumlu katkı sağladığı belirtilmiştir (Gold ve Heilmann, 2019). Aynı şekilde kilit denetim konularının yatırımcılar tarafından nasıl algılandığını tespit etmeyi amaçlayan çalışmada, kilit denetim konularının profesyonel olmayan yatırımcıların kararlarında anlamlı bir etki yarattığı ve bu şekilde yatırımcıların finansal tablolara ve denetçiye güvenlerinin arttığı tespit edilmiştir (Temiz, Acar ve Durmaz, 2020).

Kritik denetim konuları hakkında denetçi ve yatırımcıların algılarını, bildirildikleri dile yönelik fikirlerini ve ilgili açıklama paragrafının anlaşılabilirliğini tespit etmeyi amaçlayan çalışmada yatırımcıların konu ile ilgili anlam karmaşası yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca olumsuz görüş verilen raporlarda kritik denetim konularının asıl açıklamak istediği riskli durumların bu raporlarda göz ardı edildiği tespit edilmiştir. Bu durumun giderilmesi için kritik denetim konularının daha anlaşılır sunulması gerektiği ifade edilmiştir (Pelzer, 2016). Şirket paydaşlarının yeni denetçi raporu taslağı hakkındaki düşüncelerinin araştırıldığı bir başka çalışmada çoğu katılımcının otoriteyle aynı fikirde oldukları, bazılarının ise kilit denetim konuları ile ilgili endişelerinin olduğu belirlenmiştir. Ayrıca bildirimlerin denetime ve raporlara olumlu yansıtacağı ve şirket paydaşlarının endişelerinin giderilmesi için çalışmalar yapılmasının gerekliliği ifade edilmiştir (Cordoş ve Fülöp, 2015).

Uzun Kocamış ve Yıldırım (2019) tarafından şirketlerin sürekliliği ve denetim görüşü çerçevesinde yapılan çalışmada denetçinin kilit denetim konularını tek başına belirleyebilme gücü, kaygı verici bulunmuş ve kilit denetim konularını belirlerken yaşayabileceği zorluklara değinilmiştir. Kilit denetim konularının denetlenen şirketlere özel hazırlanması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Denetçi raporlarındaki dönüşümü ve kilit denetim konularının gelişimini farklı ülkelere göre değerlendiren farklı bir çalışmada, kilit denetim konularının belirlenmesinde denetçinin kalıplaşmış ifadelerden kaçınması önerilmiştir. Aynı zamanda önemli etkileri olan kilit denetim konularının tüm finansal raporlama sistemini etkilediği tespit edilmiştir (Doğan, 2018).

Finansal analistler, işletme yüksek lisans öğrencileri ve avukatların denetim sonrası oluşabilecek bir olumsuz duruma yönelik denetçiye tepkilerini inceleyen çalışmada, hatalı bildirilen bir kritik denetim konusu paragrafının denetçinin sorumluluğunu azalttığı belirtilmiştir (Kachelmeier, Schmidt ve Valentine, 2014). Kilit denetim konularıyla ilgili denetçilerin karşılaştığı risklere yönelik Güney Afrika'da yapılan çalışmada, kilit denetim konularının denetçinin sorumluluklarını ve denetim maliyetlerini artırdığı belirtilmiştir (Segal, 2019). ABD'de kritik denetim konularının tarihsel gelişimini ve dönüşüm sürecini inceleyen çalışmada kilit denetim konularının bildirilmesinin denetçi ücretleri ve denetim maliyetleri üzerinde etkisi olsa da denetimde beklenti açığını en aza indirdiği belirtilmiştir (Cody, 2018). Kilit denetim konularının bildirilmesinin denetim ücretlerine etkisini araştıran bir diğer çalışmada kilit denetim konularının bildirilmesinin denetim ücretinde bir artışa neden olmadığı tespit edilmiştir (Almulla ve Bradbury, 2018). Diğer taraftan başka bir çalışmada kilit denetim konularıyla ilgili yapılan açıklamaların, denetim raporlarının gecikmesine ve denetim ücreti açısından verimlilik kaybına neden olduğu bildirilmiştir (Gold ve Heilmann, 2019).

ABD'de şirketlerin bağımsız denetim raporlarında yer alan kritik denetim konularının anlaşılabilirliğinin değerlendirildiği çalışmada firmaların hepsinin en az bir kritik denetim konusunu açıkladığı gözlemlenmiştir. Özellikle imalat ve hizmet sektörlerinde kritik denetim konularının belirlendiği ve bu konuların genellikle hasılat, maddi olmayan duran varlıklar ile ilgili olduğu belirtilmiştir (Hollie, 2020). ABD ve Türkiye'de belirlenen kritik/kilit denetim konularının karşılaştırılması sonucunda Türkiye'de daha fazla kilit denetim konusunun bildirildiği ve bu bildirimlerin daha uzun ibarelerden oluştuğu tespit edilmiştir. Ayrıca BİST 30'da en fazla bildirilen kilit denetim konuları hasılat, kiralamarlar standardının uygulanması ve emeklilik sandığı yükümlülükleri olurken; Dow Jones 30'da en fazla belirlenen kritik denetim konuları ise vergi, maddi olmayan duran varlıklar ile krediler ve alacaklara yönelik değer düşüklüğü konuları olmuştur (Sariso, 2021).

Kavut ve Güngör (2018) tarafından BİST-100 şirketlerinin 2017 yılı kilit denetim konuları ile ilgili yapılan çalışmada, uygulamanın ilk yılı olmasına rağmen ilgili şirketlerin bağımsız denetim raporlarında BDS 701 standardına uygun bildirimlerin yapıldığı gözlemlenmiştir. Aynı sektörde yer alan şirketlerde benzer konuların kilit denetim konusu olarak belirlendiği tespit edilmiştir.

BİST'te yer alan 13 sektörün 2017 yılı kilit denetim konularının belirlendiği çalışmada konsolide finansal tablolarla kilit denetim konularının sayısının ikiden fazla olduğu ve dört büyük denetim firmasının diğerlerine göre daha az kilit denetim konusu bildirdiği tespit edilmiştir (Ciğer, Copur Vardar ve Kınay, 2019). BİST-100'deki şirketlerin 2017-2018 yıllarına ait kilit denetim konularını inceleyen çalışmada ise, dört büyük denetim firması ile diğer denetim firmaları tarafından belirlenen kilit denetim konularının sayı bakımından anlamlı bir fark oluşturmadığı tespit edilmiştir (Türel ve Türel, 2019).

Diğer taraftan BİST 100'deki şirketlerin 2017 ve 2018 yıllarına ait kilit denetim konularının hesap kalemleri bazında toplandığı çalışmada bir önceki yıla göre kilit denetim konularında artış gözlemlendiği belirtilmiştir (Aktaş ve Acar, 2020). BİST'e kote şirketlerin 2018 yılı kilit denetim konularının sektör, denetim firmaları ve denetim görüşü açısından karşılaştırıldığı diğer bir çalışmada 707 kilit denetim konusu tespit edilmiş ve bu konuların sektöre ve denetçi görüşüne göre değişiklik gösterdiği belirlenmiştir. Dört büyük denetim firması ile diğer denetim firmalarının bildirdiği kilit denetim konularının sayı bakımından anlamlı bir fark oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bir diğer sonuç ise, denetçinin verdiği görüş ile kilit denetim konusu sayısının arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığıdır (Karapınar ve Dölen, 2020).

BİST'e kote imalat şirketlerinin 2017 yılına ait görüş türü ile kilit denetim konularının sayı bakımından karşılaştırılması yapılmış ve karşılaştırmanın sonucunda kilit denetim konuları ile görüş türü arasında bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca konuların belirlenmesinde önemli yargılara dikkat edilmesi gerektiğinin de vurgusu yapılmıştır (Ertan ve Kızık, 2019). Varıcı ve Kalıpçı Çağırın (2019) tarafından yapılan çalışmada ise, imalat sanayi sektöründe faaliyet gösteren 171 şirketin kilit denetim konularının sayı bakımından anlamlılığı incelenmiştir. Kilit denetim konuları sayısında, alt sektörlerde anlamlı bir farklılığın olmadığı fakat denetim şirketi açısından anlamlı bir farklılığın olduğu saptanmıştır. Farklı sektörler ve zaman dilimleri dikkate alındığında denetim firmalarına göre kilit denetim konularının farklılık gösterdiği söylenebilir.

BİST'e kote finansal şirketler haricindeki diğer şirketlerin finansal tablolarındaki hile olasılığı ve bunun kilit denetim konusu sayısına etkisini inceleyen çalışmada hile olasılığının kilit denetim sayılarında artışa neden olduğu gözlemlenmiştir. Aynı çalışmada; geçmiş dönemde hile olasılığının olmasının, daha sonraki yıllarda bildirilen kilit denetim konularının tespitinde etkili olduğu belirtilmiştir (Erdem, 2020).

2017 ve 2018 yıllarında hizmet sektöründeki kilit denetim konularının belirlenmesi amaçlanarak yapılan çalışmada en fazla bildirilen kilit denetim konularının, emekli sandığı işlemleri ile finansal araçlara ilişkin kredi ve alacaklardaki değer düşüklüğü olduğu belirlenmiştir. Çalışmada ulaşılan bir diğer sonuç ise, incelenen raporların sayfa sayısı ile kilit denetim konularının arasında anlamlı ilişkinin olduğudur (Arzova ve Şahin, 2020). BİST-100'e kote sigorta şirketlerine ait 2017 ve 2018 yıllarındaki kilit denetim konularının; gerçekleşmiş ancak rapor edilmemiş tazminat bedellerinin tahmini, muallak tazminat karşılığından kaynaklanan net nakit akışlarının iskonto edilmesi ve 31 Aralık 2016 tarihi itibarıyla hazırlanan geçmiş dönem finansal tablolarının yeniden düzenlenmesi, sigorta sözleşmeleri yükümlülüklerinin hesaplanmasında kullanılan tahmin ve varsayımlar, maddi olmayan duran varlıklara ilişkin avanslar ve yatırımlar ile kullanım amaçlı gayrimenkullerin değerlemeye tabi tutulması olduğu tespit edilmiştir (İşseveroğlu, 2019).

4. Çalışmanın Metodolojisi

Bu çalışmanın amacı, AS3101 ve BDS 701 standartlarının uygulanmasıyla ABD'de ve Türkiye'de borsaya kote sigorta şirketlerinin bağımsız denetim raporlarında hangi kritik/kilit denetim konularının belirlendiğini, bu konuların belirlenmesinde nelerin etken olduğunu ve belirlenen konuların denetçi tarafından nasıl incelendiğini tespit etmektir. Bu nedenle iki ülkede borsaya kote sigorta şirketlerinin 2017-2021 yıllarına ait denetim raporları incelenmiş ve bu raporlarda yer alan kritik/kilit denetim konuları tespit edilmiştir. Çalışmada içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu noktada içerik analizi, çalışma sonucunda elde edilen verilerin kavramsal olarak ele alınarak ilişkilendirilmesi ve belirli gruplamalar çerçevesinde açıklanması için kullanılan bir tekniktir (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 227).

Çalışmada hem ABD'de hem de Türkiye'de 2017-2021 yılları arasında çalışmanın yapıldığı tarih itibarıyla (Temmuz-2022) aralıksız olarak denetim raporlarına ulaşılabilen borsaya kote sigorta şirketlerinin bağımsız denetim raporları incelenmiştir. Reasürans şirketleri çalışma kapsamının dışında tutulmuştur. Çalışmada 2017 yılının başlangıç yılı olarak alınmasının sebebi, söz konusu yılda ABD'de

kritik denetim konuları ile ilgili standardın yürürlüğe girmiş olması ve Türkiye’de de kilit denetim konularının bildirilmesi standardının uygulanmaya başlanmasıdır.

Çalışmada ABD’den borsaya kote China Life Insurance, Heritage Insurance, Safety Insurance, Selective Insurance, The Hanover Insurance, United Insurance, Universal Insurance ve White Mountains Insurance şirketlerine yer verilirken; Türkiye’den de Agesa Hayat ve Emeklilik, Aksigorta, Anadolu Anonim Türk Sigorta, Anadolu Hayat Emeklilik, Ray Sigorta ve Türkiye Sigorta şirketlerine yer verilmiştir.

5. Çalışmanın Bulguları

Bu bölümde çalışmanın bulgularına yer verilmiştir. Öncelikle incelenen denetim raporlarının ilgili bölümünde şu üç bilginin yer aldığı tespit edilmiştir:

1. Hangi konunun kritik/kilit denetim konusu olarak seçildiği,
2. Bu konunun seçilmesindeki etkenlerin neler olduğu ve
3. Belirlenen konunun denetçi tarafından nasıl incelendiği bilgisi.

İlk olarak ABD’de daha sonra da Türkiye’de borsaya kote faaliyet gösteren şirketlerin kritik/kilit denetim konularına, bu konuların belirlenmesindeki etkenlere ve denetim aşamasında nasıl ele alındıklarına dair bilgilere yer verilecektir. Ayrıca aynı şirket için farklı yıllarda aynı kritik/kilit denetim konularının tespit edildiği durumlarda farklı yıllardaki bağımsız denetim raporlarının ilgili bölümlerinde yapılan açıklamaların farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Söz konusu açıklamalar, konunun kritik denetim konusu olarak belirlenmesindeki etkenler ile ele alınış biçimiyle ilgili olan hususlardır. Buradan hareketle bu bölümde şirketlerin kilit denetim konuları, şirket ve konu bazında sunulmuştur.

5.1. ABD’deki Sigorta Şirketlerinin Kritik Denetim Konuları

ABD’de kritik denetim konularıyla ilgili yasa 2017 yılında yürürlüğe girmiş fakat ABD’de borsaya kote şirketler, denetim raporlarında kritik denetim konularına 2019 yılından itibaren zorunlu olarak yer vermişlerdir. Çalışma kapsamında incelenen ABD’de borsaya kote sigorta şirketlerinin 2017-2018 yıllarına ait bağımsız denetim raporlarının hiçbirinde kritik denetim konusuna rastlanmamıştır. Ayrıca tespit edilen kritik denetim konularının finansal tablolar için önem arz eden hesaplar veya açıklamalar ile ilgili olduğu ve özellikle zorlayıcı, öznel veya karmaşık yargılar içerdiği bağımsız denetim raporlarının ilgili bölümlerinde belirtilmiştir.

Tablo 1. China Life Insurance Şirketi’nin Yıllara Göre Kritik Denetim Konuları

Sigorta Şirketi	2017	2018	2019	2020	2021
China Life Insurance Şirketi	-	-	Sigorta sözleşmesi yükümlülüklerinin değerlemesi	Sigorta sözleşmesi yükümlülüklerinin değerlemesi	Uzun vadeli sigorta sözleşmesi yükümlülükleri
			İştirak yatırımı için değer düşüklüğü testi	İştirak yatırımı için değer düşüklüğü testi	İştirakler ve iş ortaklıklarındaki yatırımlar için değer düşüklüğü testleri
			3. seviye finansal varlıkların gerçeğe uygun değeri	3. seviye finansal varlıkların gerçeğe uygun değeri	3. seviye finansal varlıkların gerçeğe uygun değeri

China Life Insurance Şirketi’nin 2017 ve 2018 yıllarına ait bağımsız denetim raporlarında herhangi bir kritik denetim konusunun tespit edilmediği görülmüştür. Çalışma kapsamındaki diğer yıllarda şirket için 5 farklı kritik denetim konusunun belirlendiği tespit edilmiştir. Bu konuların ilki, sigorta sözleşmesi yükümlülüklerinin değerlemesidir. Konunun kritik denetim konusu olarak belirlenmesindeki etkenler; konunun karmaşıklığı, aktüeryal hesaplamalar ve varsayımlar içermesi olarak sıralanmıştır. Konu,

denetim esnasında ilgili değerlendirme süreçleri aktüeryal uzmanların katılımıyla test edilerek ele alınmıştır. Yapılan testlerde elde edilen sonuçlar, sektör verileri, geçmiş deneyimler ve şirket beklentileriyle karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Benzer bir konu olan uzun vadeli sigorta sözleşmesi yükümlülükleri konusu, 2021 yılında şirket yönetiminin önemli yargı varsayımlarını içermesi ve konunun değerlendirilmesinde yüksek derecede denetçi yargısı, öznelliği ve çabası gerektirmesinden ötürü kritik denetim konusu olarak tespit edilmiştir. Konu, ilgili denetim prosedürleri uygulanarak denetim aşamasında ele alınmıştır.

İştirak yatırımı için değer düşüklüğü testi, içerdiği tahminler ve geleceğe dair yargılar nedeniyle kritik denetim konusu olarak belirlenmiştir. Konu, ilgili iç kontrollerin işleyiş etkinliği ve şirketin değerlendirme metodolojisi test edilerek denetim aşamasında ele alınmıştır. 2021 yılında iştirakler ve iş ortaklıklarındaki yatırımlar için değer düşüklüğü testleri konusu, benzer etkenler sonucu kritik denetim konusu olarak belirlenmiş ve ilgili denetim prosedürleri uygulanarak denetim aşamasında ele alınmıştır.

Şirketin 2019 yılına ait bağımsız denetim raporunda gerçeğe uygun değerleri, önemli gözlemlenemeyen girdiler ışığında değerlendirme metodolojileri kullanılarak ölçülen varlıklara; gerçeğe uygun değer hiyerarşisinde 3. seviye finansal varlıklar dendiği ifade edilmiştir. Bu varlıkların değerlemesinde önemli tahminlerin ve gözlemlenemeyen girdilerin yer alması, konunun kritik denetim konusu olarak belirlenmesinde yer alan etken olduğu belirtilmiştir. Denetim aşamasında konu, ilgili iç kontrol testleri yapılarak ve ilgili uzmanların katılımıyla şirketin değerlendirme metodolojileri değerlendirilerek ele alınmıştır.

Tablo 2. Heritage Insurance Şirketi'nin Yıllara Göre Kritik Denetim Konuları

Sigorta Şirketi	2017	2018	2019	2020	2021
Heritage Insurance Şirketi	-	-	-	Ödenmemiş hasar ve hasar tespiti giderleri yükümlülüğü	Ödenmemiş hasar ve hasar tespiti giderleri yükümlülüğü
					Şerefiye değer düşüklüğü değerlemesi

Çalışma kapsamında Heritage Insurance Şirketi'nin incelenen denetim raporlarında ilk kez kritik denetim konusunun şirketin 2020 yılına ait denetim raporunda belirlendiği görülmüştür. Belirlenen kritik denetim konusu, ödenmemiş hasar ve hasar tespiti giderleri yükümlülüğüdür. Konunun doğası gereği belirsizlik içermesi, yönetimin yargılarına bağlı olması, aktüeryal faktörlerden etkilenmesi, şirketin mali sonuçlarını olumsuz etkileyebilme potansiyeli ve öznal denetçi yargısı içermesi; kritik denetim konusu olarak belirlenmesinde yer alan etkenler olarak ifade edilmiştir.

Yönetim tarafından cari yıl ile önceki yıllarda kullanılan tahmin süreçlerinin tutarlılığının doğrulanması dahil tahminler gözden geçirilmiş, yapılan tespitin makul olup olmadığı değerlendirilmiş ve önceki yıl tahmini ile cari yılda muhasebeleştirilen tahminde değişikliklere yol açan faktörler değerlendirilerek konu, yapılan denetim esnasında incelenmiştir.

2021 yılında ise; 2020 yılında belirlenen kritik denetim konusu, hem aynı gerekçelerle hem de aynı incelenme prosedürleriyle denetim raporunda yer almaktadır. Şerefiye değer düşüklüğü değerlemesi konusu da 2021 yılında şirket için belirlenen bir diğer kritik denetim konusudur. Konunun kritik denetim konusu olarak seçilme gerekçesi, gerçeğe uygun değerinin belirlenmesinde önemli tahminler ve varsayımlar içermesidir. Konunun incelenmesi aşamasında, yönetimin gerçeğe uygun değer tahmini uygulamaları değerlendirilmiş ve yapılan önemli varsayımların makul olup olmadığı test edilmiştir.

Tablo 3. Safety Insurance Şirketi'nin Yıllara Göre Kritik Denetim Konuları

Sigorta Şirketi	2017	2018	2019	2020	2021
Safety Insurance Şirketi	-	-	Hasar ve hasar tespit gideri karşılıklarının değerlemesi	Hasar ve hasar tespit gideri karşılıklarının değerlemesi	Hasarlar ve hasar tespit gideri karşılıkları

Safety Insurance Şirketi'nde 2019 ve 2020 yıllarında bildirilen kritik denetim konusunun aynı kaldığı ve belirlenen konunun ise, hasar ve hasar tespit gideri karşılıklarının değerlemesi olduğu tespit edilmiştir. 2019 ve 2020 yıllarında bildirilen kritik denetim konusunun bildirilme nedenleri; yönetimin yaptığı tahminleri içermesi, mesleki muhakeme ile özel bilgi ve beceri gerektirmesidir. Konu, denetçiler tarafından ilgili prosedürlerin uygulanması ve denetim kanıtlarının değerlendirilmesi yoluyla ele alınmıştır. Konunun analitik yöntemlerin uygulanarak, nitel ve nicel faktörlerin geliştirilerek ve konu ile ilgili kontrollerin etkinliği test edilerek denetim esnasında ele alındığı ifade edilmiştir.

2021 yılında ise; yüksek derecede öznellik ve belirsizlik içermesinin yanı sıra aktüeryal uzman gerektirmesinden dolayı hasarlar ve hasar tespit gideri karşılıkları konusu, kritik denetim konusu olarak belirlenmiştir. Konu; denetim kapsamında ele alınırken şirketin söz konusu karşılıklarla ilgili prosedürleri kontrol edilmiş, yapılan değer tespitinin makul olup olmadığını belirlemek amacıyla dönemdeki tutarlar, geçmiş yıl verileri ve yapılan aktüeryal tahminlerin sonuçlarıyla karşılaştırılmıştır.

Tablo 4. Selective Insurance Şirketi'nin Yıllara Göre Kritik Denetim Konuları

Sigorta Şirketi	2017	2018	2019	2020	2021
Selective Insurance Şirketi	-	-	Hasar ve hasar gideri karşılığı tahmininin değerlemesi	Hasar ve hasar gideri karşılığı tahmini	Hasar ve hasar gideri karşılığı tahmini

Selective Insurance Şirket'i için 2019 yılında belirlenen kritik denetim konusu, hasar ve hasar gideri karşılığı tahmininin değerlemesidir. Bu konunun kilit denetim konusu olarak belirlenmesindeki etkenler; gelecekteki pek çok olaya bağlı olması sonucu dahili ve harici faktörlerin (sigortalama ve talep uygulamalarındaki değişiklikler gibi dahili faktörler ve ekonomik koşullar, yasal düzenlemeler, yargı kararları ve sosyal eğilimler gibi harici faktörler) oluşturduğu belirsizlikler ve bu faktörlerin değerlendirilmesi için yüksek derecede denetçi yargısı içermesidir. Konu, şirketin ilgili prosedürleri test edilerek ve aktüeryal analizi değerlendirilerek incelenmiştir. 2020 ve 2021 yıllarında belirlenen kritik denetim konusu ise, hasar ve hasar gideri karşılığı tahminidir. Bu konunun kritik denetim konusu olarak belirlenmesinin nedenleri; konunun değerlendirilmesinin öznell denetçi yargısı içermesi ve özel aktüeryal bilgi ve de beceri gerektirmesidir. Ayrıca yapılan denetimlerde konu ile ilgili aktüeryal uzmanların katılımıyla şirketin aktüeryal tahminlerinin ve bu tahminlerle ilgili iç kontrol tasarımının değerlendirildiği belirtilmiştir.

Tablo 5. The Hanover Insurance Şirketi'nin Yıllara Göre Kritik Denetim Konuları

Sigorta Şirketi	2017	2018	2019	2020	2021
The Hanover Insurance Şirketi	-	-	Hasar ve hasar tespit gideri karşılıklarının değerlemesi	Hasar ve hasar tespit gideri karşılıklarının değerlemesi	Hasar ve hasar tespit gideri karşılıklarının değerlemesi

Çalışma kapsamında 2017-2021 yılları arasında The Hanover Insurance Şirketi'ne ait incelenen denetim raporlarında ilgili dönemde belirlenen tek kritik denetim konusunun hasar ve hasar tespit gideri karşılıklarının değerlemesi olduğu görülmüştür. Yönetim tarafından yapılan tahminleri içermesi, mesleki muhakeme ile özel bilgi ve beceri gerektirmesi bu konunun kritik denetim konusu olarak

seçilmesinde yer alan etkenlerdir. Konu, denetçiler tarafından ilgili prosedürlerin uygulanması ve denetim kanıtlarının değerlendirilmesi yoluyla ele alınmıştır. Bu kapsamda analitik yöntemlerin uygulanarak, nitel ve nicel faktörlerin geliştirilerek ve konu ile ilgili kontrollerin etkinliği test edilerek konunun denetim esnasında incelendiği ifade edilmiştir.

Tablo 6. United Insurance Şirketi'nin Yıllara Göre Kritik Denetim Konuları

Sigorta Şirketi	2017	2018	2019	2020	2021
United Insurance Şirketi	-	-	-	Ödenmemiş hasar ve hasar tespiti giderleri yükümlülüğü	Ödenmemiş hasar ve hasar tespiti giderleri yükümlülüğü

United Insurance Şirketi'nin çalışma kapsamında incelenen bağımsız denetim raporlarında sadece 2020 ve 2021 yıllarında kritik denetim konusunun belirlendiği tespit edilmiştir Söz konusu yıllarda belirlenen kritik denetim konusu, ödenmemiş hasar ve hasar tespiti giderleri yükümlülüğüdür. Konunun doğası gereği öngörülemezlikler ve tahminler içermesi sonucu yüksek düzeyde öznel denetçi gerektirmesi, konunun kritik denetim konusu olarak belirlenmesinde yer alan faktörler olarak ifade edilmiştir. Denetim esnasında konu ile ilgili kontrollerin etkinliği test edilmiş, yönetimin söz konusu hesaplara ilgili tahmin yöntemleri ve varsayımları hem içinde bulunan yıl için hem de geçmişe dönük olarak değerlendirilmiştir. Bu hususta aktüeryal uzmanların yardımıyla konu ile ilgili bağımsız tahminler yapılmış ve bu tahminler yönetimin tahminleriyle karşılaştırılmıştır.

Tablo 7. Universal Insurance Şirketi'nin Yıllara Göre Kritik Denetim Konuları

Sigorta Şirketi	2017	2018	2019	2020	2021
Universal Insurance Şirketi	-	-	Ödenmemiş hasar ve hasar tespiti giderleri yükümlülüğü	Ödenmemiş hasar ve hasar tespiti giderleri yükümlülüğü	Ödenmemiş hasar ve hasar tespiti giderleri yükümlülüğü

Universal Insurance Şirketi'nin çalışma kapsamında incelenen denetim raporlarında 2019-2021 yılları arasında sadece ödenmemiş hasar ve hasar tespiti giderleri yükümlülüğü konusu kritik denetim konusu olarak belirlenmiştir. Konunun öznel denetçi yargısı gerektirmesi, doğası gereği belirsizlik içermesi, aktüeryal faktörler ve koşullardan önemli ölçüde etkilenmesi ile şirketin mali sonuçlarını olumsuz etkileyebilme potansiyeli kritik denetim konusu olarak belirlenmesindeki etkenler olarak belirtilmiştir. İlgili testler gerçekleştirilerek, yıllar itibarıyla tahmin süreçlerinin tutarlılığı gözden geçirilmiş ve aktüeryal uzmanların yardımıyla konu ile ilgili şirket tarafından yapılan tahminlerin makul olup olmadığı değerlendirilerek konu denetim sürecinde ele alınmıştır.

Tablo 8. White Mountains Insurance Şirketi'nin Yıllara Göre Kritik Denetim Konuları

Sigorta Şirketi	2017	2018	2019	2020	2021
White Mountains Insurance Şirketi	-	-	Şerefiye değer düşüklüğü değerlemesi	Şerefiye değer düşüklüğü değerlemesi	Şerefiye değer düşüklüğü değerlemesi
	-	-	Belirli uzun vadeli	Belirli uzun vadeli	Belirli uzun vadeli yatırımların değerlemesi

			yatırımların değerlemesi	yatırımların değerlemesi	Ark Insurance Holding'in satın alınması- Grup şirketlerine ait maddi olmayan duran varlıkların sigortalama kapasitesinin değerlemesi
					Hasar ve hasar tespit gideri karşılıklarının değerlemesi- Ark'ın faaliyet alanı.

White Mountains Insurance Şirket'i için 2019-2021 yılları arasında belirlenen iki kritik denetim konusunun aynı olduğu ve bu konuların şerefiye değer düşüklüğü değerlemesi ile belirli uzun vadeli yatırımların değerlemesi konularından oluştuğu belirlenmiştir. Şerefiye değer düşüklüğü değerlemesiyle ilgili prosedürlerin uygulanmasında yüksek düzeyde denetçi muhakemesine ihtiyaç duyulması, varsayımlarıyla ilgili denetim kanıtlarının değerlendirilmesinin önemli denetim çabası gerektirmesi ve denetim sürecinde uzman bilgi ve becerisine ihtiyaç duyulması konunun kritik denetim konusu olarak seçilmesinde yer alan etkenlerdir. Denetim esnasında konu ile ilgili prosedürler uygulanarak ve denetim kanıtları dikkate alınarak yönetim tarafından kullanılan varsayımların makul olup olmadığı değerlendirilmiştir. Belirli uzun vadeli yatırımların değerlemesi konusu ise, iki husustan dolayı kritik denetim konusu olarak belirlenmiştir. Bunların ilki, konunun gerçeğe uygun değerinin belirlenmesinde şirket yönetiminin etkin olması; ikincisi ise, gerçeğe uygun değer ölçümüne ilişkin prosedürlerin uygulanmasında yüksek düzeyde denetçi muhakemesine ihtiyaç duyulmasıdır. Konunun ele alınması aşamasında şirketin değerlendirme teknikleriyle ilgili kontroller gerçekleştirilmiş ve bu değerlemelerin etkinliği test edilmiştir. Bu aşamada gerçeğe uygun değer hesaplamalarında özel bilgi ve beceriye sahip uzmanların katılımıyla hesaplamalar yapılmış ve bu hesaplamalar şirket yönetiminin tahminleriyle karşılaştırılmıştır.

2021 yılında şirket birleşmesi yapılmış ve buna bağlı olarak kritik denetim konularında bir artış gözlemlenmiştir. 2021 yılında şerefiye değer düşüklüğü değerlendirme ve belirli uzun vadeli yatırımların değerlendirme konularının yanı sıra Ark Insurance Holding'in satın alınması- Grup şirketlerine ait maddi olmayan duran varlıkların sigortalama kapasitesinin değerlendirme ile hasar ve hasar tespit gideri karşılıklarının değerlendirme- Ark'ın faaliyet alanı konuları kritik denetim konusu olarak belirlenmiştir. Ark Insurance Holding'in satın alınması- Grup şirketlerine ait maddi olmayan duran varlıkların sigortalama kapasitesinin değerlendirme konusu belirli hususlardan dolayı kritik denetim konusu olarak belirlenmiştir. Bu hususlar; yönetimin ilgili tahminlerini geliştirirken önemli muhakemelerde bulunması, konunun yüksek düzeyde denetçi muhakemesi içermesi ve denetim çalışmaları esnasında özel bilgi ve beceri gerektirmesidir. Denetim esnasında konsolide finansal tablolar hakkında genel denetçi görüşünün oluşturulması için ilgili prosedürler uygulanmış ve elde edilen denetim kanıtları değerlendirilmiştir. Hasar ve hasar tespit gideri karşılıklarının değerlendirme- Ark'ın faaliyet alanı konusu; şirket yönetiminin tahminlerini geliştirirken yapılan önemli muhakemeleri içermesi ve aynı zamanda yüksek denetçi muhakemesi, öznelliği ve çabası gerektirmesinden dolayı kritik denetim konusu olarak tespit edilmiştir. Denetim sürecinde konu; ilgili prosedürlerin uygulanması ve denetim kanıtlarının değerlendirilmesi şeklinde ele alınmıştır. Bu prosedürler; yönetim tarafından sağlanan verilerin eksiksizliğini, doğruluğunu ve sektör verilerinin uygunluğu ile bu verilerin güvenilirliğinin test edilmesini ve aktüeryal yöntemlerin uygunluğunun değerlendirilmesini içermektedir.

5.2. Türkiye'deki Sigorta Şirketlerinin Kilit Denetim Konuları

Türkiye'de 'BDS 701 Kilit Denetim Konularının Bağımsız Denetçi Raporunda Bildirilmesi' standardı, BİST'e kote şirketlerin 2017 yılı ve sonrasını kapsayacak şekilde hesap dönemlerine ait finansal tabloların denetiminde uygulanmaya başlanmıştır. İncelenen bağımsız denetim raporlarının ilgili

bölümlerinde tespit edilen kritik denetim konularının finansal tablolar için önem arz eden konular olduğu belirtilmiştir.

Tablo 9. Agesa Hayat ve Emeklilik A.Ş.’nin Yıllara Göre Kilit Denetim Konuları

Sigorta Şirketi	2017	2018	2019	2020	2021
Agesa Hayat ve Emeklilik A.Ş.	Maddi olmayan duran varlıklara ilişkin avanslar ve yatırımlar	Maddi olmayan duran varlıklara ilişkin avanslar ve yatırımlar	Maddi olmayan duran varlıkların taşınan değerlerinin belirlenmesi	Maddi olmayan duran varlıkların taşınan değerlerinin belirlenmesi	Sigorta sözleşmeleri nden kaynaklanan ‘matematik karşılıkları’ hesaplamasında kullanılan tahmin ve varsayımlar
	Sigorta sözleşmelerinden kaynaklanan yükümlülüklerin hesaplanmasında kullanılan tahmin ve varsayımlar	Sigorta sözleşmelerinden kaynaklanan ‘sigortacılık teknik karşılıkları’ hesaplamasında kullanılan tahmin ve varsayımlar	Sigorta sözleşmelerinden kaynaklanan ‘hayat matematik karşılıkları’ hesaplamasında kullanılan tahmin ve varsayımlar	Sigorta sözleşmelerinden kaynaklanan ‘matematik karşılıkları’ hesaplamasında kullanılan tahmin ve varsayımlar	

Agesa Hayat ve Emeklilik A.Ş. için belirlenen kilit denetim konularına bakıldığında 2021 yılına kadar olan denetim raporlarında kilit denetim konu sayısı 2 iken 2021 yılında bu sayının bire düştüğü gözlemlenmiştir. Maddi olmayan duran varlıklara ilişkin avanslar ve yatırımlar konusunun belirlenme nedeni, söz konusu maddi olmayan duran varlıkların taşınan değerlerinin Sigortacılık Muhasebe ve Finansal Raporlama Mevzuatı açısından ileri derece teknik değerlendirme gerektirmesi olarak ifade edilmiştir. Denetim aşamasında maddi olmayan duran varlıkların dışarıdan satın alınması ve edinimi ile ilgili şirket yönetiminin uyguladığı önemli kontroller test edilmiş ve konuyla ilgili değerlemeler uzmanlar tarafından değerlendirilmiştir.

Sigorta sözleşmelerinden kaynaklanan yükümlülüklerinin hesaplanmasında kullanılan tahmin ve varsayımlar, finansal tablolar açısından önemliliği ve içerdiği önemli muhasebe tahminleri göz önünde bulundurularak kilit denetim konusu olarak belirlenmiştir. Denetim aşamasında konu ile ilgili hesaplama metodlarına ve varsayımlara yönelik kilit kontroller test edilmiş ve söz konusu hesaplamalar aktüer denetçi tarafından yeniden hesaplanmıştır. Ayrıca sigorta sözleşme yükümlülükleri ile ilgili olan açıklayıcı bilgilerin sigortacılık mevzuatı gereği yürürlükte bulunan muhasebe ve raporlamaya ilişkin düzenlemeler ile uyumluluğu incelenmiştir.

Sigorta sözleşmelerinden kaynaklanan "Sigortacılık Teknik Karşılıkları" hesaplamalarında kullanılan tahmin ve varsayımların, finansal tablolar açısından önemliliği ve içerdiği önemli muhasebe tahminleri dikkate alınarak kilit denetim konusu olarak tespit edildiği gözlemlenmiştir. Denetim esnasında şirketin hesapladığı teknik karşılıklara ilişkin metodlar, denetim ekibinde yer alan aktüerler tarafından incelenmiştir.

Finansal raporlama açısından ileri derece teknik değerlendirme gerektirmesi nedeniyle maddi olmayan duran varlıkların taşınan değerlerinin belirlenmesi konusu, kilit denetim konusu olarak tespit edilmiştir. Maddi olmayan duran varlıkların edinimi ile ilgili şirket yönetiminin uyguladığı prosedürler incelenmiş ve ayrıca bu konu için kullanılan metod ve varsayımlar değerlendirilmiştir. Proje bazında örnekleme yöntemiyle söz konusu maliyetlerin aktifleştirilebilir olup olmadıkları ve taşınan değerlerin bilanço tarihi itibarıyla değer düşüklüğü gerektirip gerektirmediği değerlendirilmiştir.

Sigorta sözleşmelerinden kaynaklanan "Hayat matematik karşılıkları" nın hesaplanmasında kullanılan tahmin ve varsayımlar konusu, konsolide olmayan finansal tablolar açısından önemliliği ve içerdiği

önemli tahmin ve varsayımlar nedeniyle kilit denetim konusu olarak belirlenmiştir. Denetim aşamasında konu ile ilgili hesaplama metotları kilit kontroller ile test edilmiş ve ilgili hesaplama verileri örnekleme metodu kullanılarak uzman aktüerler tarafından yeniden hesaplanmıştır.

Konsolide olmayan finansal tablolar açısından önemliliği ve içerdiği önemli tahmin ve varsayımlar nedeniyle, sigorta sözleşmelerinden kaynaklanan "Matematik karşılıklar"ın hesaplanmasında kullanılan tahmin ve varsayımlar kilit denetim konusu olarak tespit edilmiştir. Denetim esnasında konu, matematik karşılıklara ilişkin hesaplama metotları ile ilgili kilit kontroller test edilerek ve ilgili hesaplamalar örnekleme metodu kullanılarak uzman aktüerler tarafından yeniden hesaplanarak ele alınmıştır.

Tablo 10. Aksigorta A.Ş.'nin Yıllara Göre Kilit Denetim Konuları

Sigorta Şirketi	2017	2018	2019	2020	2021
Aksigorta A.Ş.	Gerçekleşmiş ancak rapor edilmemiş tazminat bedellerinin tahmini	Gerçekleşmiş ancak rapor edilmemiş tazminat bedellerinin tahmini	Gerçekleşmiş ancak rapor edilmemiş tazminat bedellerinin tahmini	Gerçekleşmiş ancak rapor edilmemiş tazminat bedellerinin tahmini	Gerçekleşmiş ancak rapor edilmemiş tazminat bedellerinin tahmini
	Muallak tazminat karşılığından kaynaklanan net nakit akışlarının iskonto edilmesi ve 31 Aralık 2016 tarihi itibarıyla hazırlanan geçmiş dönem finansal tablolarının yeniden düzenlenmesi				

Aksigorta A.Ş. için her yıl belirlenen kilit denetim konusu, gerçekleşmiş ancak rapor edilmemiş tazminat bedellerinin tahminidir. Bu konunun belirlenme nedeni, söz konusu tahmin tutarının finansal tablolar içerisinde önem arz edecek düzeyde olması ve yapısı gereği önemli aktüeryal yargı ve tahminler içermesidir. Hazine Müsteşarlığı tarafından yayımlanan 5 Aralık 2014 tarih ve 2014/16 sayılı "Muallak Tazminat Karşılığı'na İlişkin Genelge" uyarınca, Şirket aktüerinin görüşleri çerçevesinde belirlenen en iyi tahmin yöntemleri ile hesaplanmaktadır. Denetim esnasında konu ile ilgili şirket yönetiminin uyguladığı kontrol uygulamalarının etkinliği test edilmiş, aktüeryal uzmanlar ile birlikte konunun matematiksel doğruluğu, şirket yönetimi tarafından kullanılan metod ve varsayımları ile konu hakkında finansal tablolarda yer alan açıklamaların yeterliliği ve doğruluğu kontrol edilmiştir.

Şirketin 2017 yılına ait bağımsız denetim raporunda kilit denetim konusu olarak belirlenen bir diğer konu ise; muallak tazminat karşılığından kaynaklanan net nakit akışlarının iskonto edilmesi ve 31 Aralık 2016 tarihi itibarıyla hazırlanan geçmiş dönem finansal tablolarının yeniden düzenlenmesidir. Bu konunun kilit denetim konusu olarak belirlenmesindeki etken ise, söz konusu iskonto işleminin finansal tablolar içerisinde tutarsal olarak önem arz etmesi ve içerdiği muhasebe politikası değişikliği nedeniyle önceki dönem finansal tabloların yeniden düzenlenmesini gerekli kılmasıdır. Denetim esnasında şirketin gerçekleştirdiği iskonto hesaplamaları ve geçmiş dönem finansal tablolarının yeniden düzenlenmesi ile ilgili gerekli kontrol prosedürleri uygulanmıştır.

Tablo 11. Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi’nin Yıllara Göre Kilit Denetim Konuları

Sigorta Şirketi	2017	2018	2019	2020	2021
Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi	Sigorta sözleşmeleri yükümlülüklerinin hesaplanması da kullanılan tahmin ve varsayımlar	Sigorta sözleşmeleri yükümlülüklerinin hesaplanması da kullanılan tahmin ve varsayımlar	Sigorta sözleşmeleri yükümlülüklerinin hesaplanması da kullanılan tahmin ve varsayımlar	Gerçekleşmiş ancak rapor edilmemiş tazminat bedellerinin tahmini	Gerçekleşmiş ancak rapor edilmemiş tazminat bedellerinin tahmini

Çalışma kapsamında Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi’nde belirlenmiş kilit denetim konularının ilk 3 yılda değişiklik göstermediği görülmüştür. Söz konusu üç yılda belirlenen kilit denetim konusu; sigorta sözleşmeleri yükümlülüklerinin hesaplanmasında kullanılan tahmin ve varsayımlardır. Bu konunun kilit denetim konusu olarak seçilme nedeni, konu ile ilgili hesaplamaların yapısı gereği tahmin belirsizliği ve yönetim yargısı içermesidir. Yapılan denetimde aktüer denetçi ile birlikte konu ile ilgili aktüeryal varsayımlara, tahminlere ve hesaplamalara ilişkin denetim prosedürleri gerçekleştirilmiştir. Ayrıca konuyla ilgili dipnotlarda yapılan açıklamaların yeterli olup olmadığı değerlendirilmiştir.

Çalışma kapsamında 2020 ve 2021 yıllarında şirket için belirlenmiş kilit denetim konusu ise, gerçekleşmiş ancak rapor edilmemiş tazminat bedellerinin tahminidir. Konu ile ilgili tutarın finansal tablolar içerisinde önem arz etmesi ve konunun yapısı gereği önemli aktüeryal yargı ve tahminleri içermesi, bu konunun kilit denetim konusu olarak seçilmesinde yer alan etkenlerdir. Konu, denetim aşamasında aktüeryal varsayımlara ilişkin denetim prosedürleri gerçekleştirilerek ve konu ile ilgili dipnot açıklamalarının yeterli olup olmadığı değerlendirilerek ele alınmıştır.

Tablo 12. Anadolu Hayat Emeklilik A.Ş.’nin Yıllara Göre Kilit Denetim Konuları

Sigorta Şirketi	2017	2018	2019	2020	2021
Anadolu Hayat Emeklilik A.Ş.	Sigorta sözleşmeleri yükümlülüklerinin hesaplanması da kullanılan tahmin ve varsayımlar	Sigorta sözleşmeleri yükümlülüklerinin hesaplanması da kullanılan tahmin ve varsayımlar	Sigorta sözleşmeleri yükümlülüklerinin hesaplanması da kullanılan tahmin ve varsayımlar	Sigorta sözleşmeleri yükümlülüklerinin hesaplanması da kullanılan tahmin ve varsayımlar	Sigorta sözleşmeleri yükümlülüklerinin hesaplanması da kullanılan tahmin ve varsayımlar

Anadolu Hayat Emeklilik A.Ş. için belirlenen kilit denetim konusunun çalışma kapsamındaki 5 yıl boyunca değişmediği görülmüştür. Sigorta sözleşmeleri yükümlülüklerinin hesaplanmasında kullanılan tahmin ve varsayımlar, finansal tablolar açısından önemliliği ve içerdiği önemli tahmin belirsizlikleri nedeniyle kilit denetim konusu olarak değerlendirilmiştir. Denetim esnasında konu ile ilgili denetim prosedürleri aktüer denetçi tarafından uygulanmış, şirket aktüerlerinin kullandıkları hesaplama metodları üzerinde kontroller gerçekleştirilmiş ve sigorta sözleşme yükümlülükleri ile ilgili açıklamaların sigortacılık mevzuatı gereği yürürlükte bulunan muhasebe ve raporlamaya ilişkin düzenlemeler ile uyumluluğu incelenmiştir.

Tablo 13. Ray Sigorta A.Ş.’nin Yıllara Göre Kilit Denetim Konuları

Sigorta Şirketi	2017	2018	2019	2020	2021
Ray Sigorta A.Ş.	Sigortacılık teknik karşılıkları hesaplamalarında kullanılan tahmin ve varsayımlar				
	Muallak tazminat karşılığından kaynaklanan net nakit akışlarının iskonto edilmesi ve 31 Aralık 2016 tarihi itibarıyla hazırlanan geçmiş dönem finansal tablolarının yeniden düzenlenmesi	Sigortacılık teknik karşılıkları hesaplamalarında kullanılan tahmin ve varsayımlar	Sigortacılık teknik karşılıkları hesaplamalarında kullanılan tahmin ve varsayımlar	Sigortacılık teknik karşılıkları hesaplamalarında kullanılan tahmin ve varsayımlar	Gerçekleşmiş iş ancak rapor edilmemiş tazminat bedellerinin tahmini
	Kullanım amaçlı gayrimenkullerin değerlemeye tabi tutulması				

Ray Sigorta A.Ş.’nin yıllar itibarıyla kilit denetim konularında, değişimlerin olduğu görülmektedir. Sigortacılık teknik karşılıkları hesaplamalarında kullanılan tahmin ve varsayımlar, şirketin 2017-2021 yılları arasındaki bağımsız denetim raporlarında yer alan kilit denetim konusudur. Aktüeryal tahmin ve yargı içermesi nedeniyle konu, kilit denetim konularından biri olarak belirlenmiştir. Denetim sürecinde konu ile ilgili olarak öncesinde aktüeryal varsayımlara ilişkin denetim prosedürleri, aktüer denetçi eşliğinde gerçekleştirilmiş ve sonrasında konu ile ilgili dipnotların yeterli olup olmadığı değerlendirilmiştir.

Şirket için 2017 yılında belirlenen bir diğer kilit denetim konusu ise, muallak tazminat karşılığından kaynaklanan net nakit akışlarının iskonto edilmesi ve 31 Aralık 2016 tarihi itibarıyla hazırlanan geçmiş dönem finansal tablolarının yeniden düzenlenmesidir. Konu ile ilgili işlemin tutarsal olarak önemli seviyede olması ve karşılaştırmalı sunulan 31 Aralık 2016 tarihli finansal tabloların muhasebe politikası değişikliği nedeniyle yeniden düzenlenmesi gerekliliğinden dolayı konu, kilit denetim konusu olarak belirlenmiştir. Denetim esnasında konu ele alınırken; ilgili iskonto hesaplamaları yeniden hesaplama yöntemi ile test edilmiş, ilgili geçmiş dönem finansal tablolarının yeniden düzenlenmesi için finansal tablolara yansıtılan düzeltme kayıtları kontrol edilmiş ve ilgili dipnot değişiklikleri ile yeniden düzenlemeye ilişkin yapılan dipnot açıklamalarının yeterliliği ve doğruluğu kontrol edilmiştir.

2017 yılının belirlenen son kilit denetim konusu; kullanım amaçlı gayrimenkullerin değerlemeye tabi tutulmasıdır. Şirketin kullanım amaçlı gayrimenkullerinin gerçeğe uygun değerinin belirlenmesinde uygulanan değerlendirme yöntemlerinin önemli tahmin ve varsayımlar içeriyor olması, konunun kilit

denetim konusu olarak değerlendirilmesindeki etkenlerdir. Denetim esnasında şirket tarafından tahmin edilen değerler, değerlendirme uzmanı tarafından incelenerek ve şirket tarafından finansal tablolarda yapılan ilgili açıklamalar değerlendirilerek konu ele alınmıştır.

Gerçekleşmiş ancak rapor edilmemiş tazminat bedellerinin tahmini, şirket için 2021 yılında belirlenen kilit denetim konusudur. Konunun finansal tablolar içerisindeki tutarsal önemi ve yapısı gereği önemli aktüeryal yargı ve tahminleri içermesi, konunun kilit denetim konusu olarak belirlenmesindeki etkenlerdir. Denetim aşamasında konu ile ilgili şirket yönetiminin uyguladığı önemli kontrollerin etkinliği test edilmiş ve ilgili tahmin süreçleri aktüerler tarafından aktüeryal teknikler kullanılarak değerlendirilmiştir.

Tablo 14. Türkiye Sigorta A.Ş.’nin Yıllara Göre Kilit Denetim Konuları

Sigorta Şirketi	2017	2018	2019	2020	2021
Türkiye Sigorta A.Ş.	Gerçekleşmiş ancak rapor edilmemiş tazminat bedellerinin tahmini	Gerçekleşmiş ancak rapor edilmemiş tazminat bedellerinin tahmini	Gerçekleşmiş ancak rapor edilmemiş tazminat bedellerinin tahmini	Gerçekleşmiş ancak rapor edilmemiş tazminat bedellerinin tahmini	Gerçekleşmiş ancak rapor edilmemiş tazminat bedellerinin tahmini
	Muallak tazminat karşılığından kaynaklanan net nakit akışlarının iskonto edilmesi ve 31 Aralık 2016 tarihi itibarıyla hazırlanan geçmiş dönem finansal tablolarının yeniden düzenlenmesi			İşletme birleşmesinin muhasebeleştirilmesi	

Gerçekleşmiş ancak rapor edilmemiş tazminat bedellerinin tahmini konusu, çalışma kapsamındaki tüm yıllarda Türkiye Sigorta A.Ş. için kilit denetim konusu olarak belirlenmiştir. Konunun kilit denetim konusu olarak belirlenmesindeki etkenler; konu ile ilgili tutarın finansal tablolar içerisindeki tutarsal önemi ve karşılık hesaplamalarının yapısı gereği önemli aktüeryal yargı ve tahminleri içermesidir. Denetim aşamasında konu ile ilgili şirket yönetimi tarafından uygulanan önemli kontrollerin etkinliği test edilmiş ve uygulanan aktüeryal yöntemler denetim ekibinde yer alan aktüerler tarafından geçmiş hasar deneyimleri ve sektörel gelişmeler çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Muallak tazminat karşılığından kaynaklanan net nakit akışlarının iskonto edilmesi ve 31 Aralık 2016 tarihi itibarıyla hazırlanan geçmiş dönem finansal tablolarının yeniden düzenlenmesi, şirket için 2017 yılında belirlenen bir diğer kilit denetim konusudur. Konu ile ilgili işlemin tutarsal olarak önemli seviyede olması ve karşılaştırmalı sunulan 31 Aralık 2016 tarihli finansal tabloların muhasebe politikası değişikliği nedeniyle yeniden düzenlenmesi gerekliliğinden dolayı konu, kilit denetim konusu olarak belirlenmiştir. Denetim esnasında konu ele alınırken; ilgili iskonto hesaplamaları yeniden hesaplama yöntemi ile test edilmiş, ilgili geçmiş dönem finansal tablolarının yeniden düzenlenmesi için finansal tablolara yansıtılan düzeltme kayıtları kontrol edilmiş ve ilgili dipnot değişiklikleri ile yeniden düzenlemeye ilişkin yapılan dipnot açıklamalarının yeterliliği ve doğruluğu kontrol edilmiştir.

İşletme birleşmesinin muhasebeleştirilmesi konusu, iki etken dikkate alınarak kilit denetim konusu olarak belirlenmiştir. Bunların ilki, söz konusu işlem sonucunda yapılan düzeltmelerin finansal tablolar içerisindeki tutarsal önemi; diğeri ise, işletme birleşmesinin doğası gereği önemli muhasebe

değerlendirmelerini içermesidir. Denetim esnasında konu ile ilgili denetim prosedürleri uygulanmış ve ilgili dipnotlarda verilen açıklamalar kontrol edilerek yeterlilikleri değerlendirilmiştir.

6. Sonuç ve Öneriler

Günümüzde finansal tablo kullanıcıları, denetim faaliyetlerinden verilen görüşün dışında daha fazla bilgi beklemektedir. Şirketler tarafından paydaşlara sunulan bilginin güvenilirliğinin, şeffaflığının ve doğruluğunun artırılması amacı ile ABD’de ‘Denetçinin Raporlama Modeliyle İlgili Standart Belirleme Projesi’ oluşturulmuş ve ‘AS3101 Mali Tabloların Denetimine İlişkin Olumlu Görüş Verildiğinde Denetçi Raporu ve İlgili Diğer Değişiklikler’ standardı ile kritik denetim konularının denetim raporunda açıklanması istenmiştir. Türkiye’de ise ‘Yeni Denetçi Raporu Projesi’ başlatılarak ‘BDS 701 Kilit Denetim Konularının Bağımsız Denetçi Raporunda Bildirilmesi’ standardı oluşturulmuştur. Bu iki standart; denetçinin, denetimde mesleki muhakemesine dayalı olarak şirketlerin önem gerektiren konularının belirlenmesini gerektirmektedir. Bu standartlar ile denetimde üzerinde en çok odaklanılan alanların ve bu alanlarda uygulanan denetim prosedürlerinin belirlenmesi istenmiştir. Aynı zamanda bu standartlar ile denetçi raporlarında standart bir formattan uzaklaşarak her şirkete özgü raporlar oluşturulması amaçlanmıştır.

Kritik denetim konularının kapsamı, kilit denetim konularına kıyasla daha kısıtlıdır. Kritik denetim konularının tanımlanmasında bildirilecek olan konuların finansal tablo ile önemli hesap ve açıklamalarıyla ilgili olması belirtilmişken kilit denetim konularında böyle bir ifade yer almamaktadır. Bir kritik denetim konusu belirlenirken ilgili tanımda yer alan bütün unsurların sağlanması gerekiyorken kilit denetim konularında tek bir unsurun sağlanması yeterlidir. Kritik denetim konuları belirlenirken denetçinin mesleki muhakemesi daha çok göz önünde bulundurulurken kilit denetim konularında önemli yanlışlık riski yüksek olan alanlara daha çok dikkat edilmektedir. Olumsuz bir görüş bildirilmesi durumunda kritik denetim konusu bildirilmezken kilit denetim konusu bildirilebilmektedir. İşletmenin sürekliliğinde bir şüphe olması durumunda kritik denetim konusu bildirilirken kilit denetim konusu bildirilmez.

Bu çalışmada ABD’de ve Türkiye’de borsaya kote sigorta şirketlerinin 2017-2021 yılları arasında bağımsız denetim raporlarında belirlenen kritik ve kilit denetim konuları analiz edilmiştir. Çalışmanın amacı; söz konusu bağımsız denetim raporlarında belirlenen kritik/kilit denetim konularının neler olduğunu, bu konuların hangi etkenler dikkate alınarak belirlendiklerini ve denetim esnasında bu konuların nasıl ele alındıklarını tespit etmektir. Çalışma kapsamının 2017 yılından başlatılmasının nedeni, kritik denetim konularının ABD’de 2017 yılı itibarıyla yürürlüğe girmiş olması ve Türkiye’de de kilit denetim konuları uygulamasının söz konusu yılda başlamasıdır. Çalışmada bağımsız denetim raporları içerik analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir.

ABD’de ve Türkiye’de kritik/kilit denetim konularının belirlenmesindeki etkenlerin birbirine benzer olduğu görülmüştür. Genel olarak iki ülkede de belirlenen konuların finansal tablolar açısından önem arz eden konular olduğu, ileri derecede uzman bilgi ve becerisi gerektirdiği, yönetim tarafından yapılan tahminleri içerdiği ve öznel denetçi yargısı gerektirdiği tespit edilmiştir.

Çalışma kapsamında analiz edilen tüm bağımsız denetim raporlarında belirlenen kritik/kilit denetim konularının denetim esnasında ilgili prosedürler uygulanarak denetlendiği tespit edilmiştir. Ayrıca belirlenen konunun uzmanlık gerektirdiği durumlarda uzman bilgisine başvurulduğu belirlenmiştir.

Denetçinin kritik/kilit denetim konusu belirlerken kalıplaşmış ifadelerden kaçınması önerilmesine rağmen çalışma kapsamında incelenen denetim raporlarının hemen hemen tamamında kalıplaşmış ifadelerin yer aldığı gözlemlenmiştir. Bu noktada farklı yıllarda farklı şirketlerin bağımsız denetim raporlarında belirlenmiş aynı kritik/kilit denetim konusu ile ilgili açıklamaların aşırı derecede benzerlik gösterdiği görülmüştür. Buradan hareketle bundan sonraki dönemlerde kritik/kilit denetim konuları ile ilgili gerekli açıklamaların, ortaya çıkış amacı olan bağımsız denetim raporlarına olan güveni artıracak şekilde kalıplaşmış ifadelerden uzak ve özgün olarak yapılması önerilmektedir. Ayrıca çalışmada yer alan ilgili standartların amaçlarının uygulamada ne denli karşılık bulduğunun tespit edilmesi amacıyla konu ile ilgili farklı ülke ve sektörlerin incelendiği çalışmalar yapılabilir.

Kaynakça

- Aktaş, R. ve Acar, M. (2020). Bağımsız Denetimde Önemlilik Perspektifinden Kilit Denetim Konuları: BIST 100 Uygulaması, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 38(2), 185-214.
- Almulla, M. & Bradbury, M.E. (2018). Auditor, Client and Investor Consequences of the Enhanced Auditor's Report, *Working Paper*, Massey University, Retrieved from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3165267
- Arzova, S.B. ve Şahin, B.Ş. (2020). ISA 701 (BDS 701) Kilit Denetim Konuları: BIST 30, BIST 50 ve BIST 100 Endekslerinde Yer Alan Finans Kurumlarına Yönelik Analiz, *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 60, 75-94.
- Bedard, J., Gonthier-Besacier, N. & Schatt, A. (2014, January), *Costs and Benefits of Reporting Key Audit Matters in the Audit Report: The French Experience*, International Symposium on Audit Research, Retrieved from https://documents.bsb-education.com/pdf/cig2014/ACTESDUCOLLOQUE/BEDARD_GONTHIER_BESACIER_SC HATT.pdf
- Celayir, D. ve Türedi, H. (2021). Kilit Denetim Konularının Uluslararası Denetim Standardı (UDS) 701 Kapsamında İncelenmesi, *Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 203-208.
- Christensen, B.E., Glover, S.M., & Wolfe, C.J. (2014). Do Critical Audit Matter Paragraphs in the Audit Report Change Nonprofessional Investors' Decision to Invest?, *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 33(4), 71-93.
- Ciğer, A., Çopur Vardar, G. ve Kınay, B. (2019). Bağımsız Denetçi Raporlarında Yer Alan Kilit Denetim Konularının Analizi: Borsa İstanbul Örneği, *Mali Çözüm*, 29(153), 109-148.
- Clikeman, Paul M. (2018). AS 3101: The PCAOB's New Auditor Reporting Requirements, *The Journal of Corporate Accounting & Finance*, 29(3), 7-15.
- Cody, K.A. (2018). Critical Audit Matters: Improving Disclosure through Auditor Insight, *UC Davis Business Law Journal*, 18, 259-290.
- Cordoş, G.S. ve Fülöp, M.T. (2015). A Framework for Understanding and Researching Audit Changes: Key Audit Matters, *Accounting and Management Information Systems*, 935-951.
- Doğan, A. (2018). Bağımsız Denetimde Yeni Bir Yaklaşım: Kilit Denetim Konuları, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 20(1), 65-89.
- Demirel Arıcı, N. (2021). *Kilit Denetim Konuları Sermaye Piyasalarında Denetimin Riskli Alanlarının Raporlanması*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Erdem, B. (2020). Finansal Tablolardaki Hile Olasılığının Kilit Denetim Konularına Etkisi: Borsa İstanbul'da Bir Analiz, *ESAM Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 245-260.
- Ertan, Y. ve Kızık, E. (2019). Kilit Denetim Konuları: BİST İmalat Sektöründe Faaliyette Bulunan İşletmelerin 2017 Yılı Denetim Raporlarının İncelenmesi, *Muhasebe ve Finansman Dergisi Ağustos Özel Sayı*, 263-278.
- Gold, A. ve Heilmann, M. (2019). The Consequences of Disclosing Key Audit Matters (KAMs): A Review of the Academic Literature, *Maandblad Voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 93(1/2), 5-14. <https://doi.org/10.5117/mab.93.29496>
- Güleç, Ö.F. (2020). *Bağımsız Denetçi Raporundaki Dönüşüm Kilit Denetim Konuları*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Hollie, D. (2020). Early Evidence on the AS 3101 Critical Audit Matters Disclosure, *Journal of Forensic and Investigative Accounting*, 12(1), 45-54.
- International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB). (2017). The New Auditor's Report, A Comparison Between The IAASB and The US PCAOB Standards. Retrieved from

<https://www.ifac.org/system/files/publications/files/Auditor-Reporting-Comparison-between-IAASB-Standards-and-PCAOB-Standard.pdf>

- İşseveroğlu, G. (2019). Bağımsız Denetim Raporunda Kilit Denetim Konuları: BİST Sigorta İşletmelerinin 2017-2018 Yılları Analizi, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 84, 49-64.
- Kachelmeier, S.J. Schmidt, J.J. & Valentine, K. (2014). The Disclaimer Effect of Disclosing Critical Audit Matters in The Auditor's Report, Working Paper, *University of Texas At Austin*, Retrieved from https://pcaobus.org/News/Events/Documents/10272014_CEA/Disclaimer_Effect.pdf
- Karapınar, A. ve Dölen, T. (2020). Bağımsız Denetim Raporlarında Kilit Denetim Konusu Açıklamaları: Türkiye Örneği, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 22(4), 763-780.
- Kavut, F. L. ve Güngör, N. (2018). Bağımsız Denetimde Kilit Denetim Konuları: BİST-100 İşletmelerinin 2017 Yılı Analizi, *Muhasebe Enstitüsü Dergisi*, 16(59), 59-70.
- Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB). (2017). AS 3101:The Auditor's Report on an Audit of Financial Statements When the Auditor Expresses an Unqualified Opinion.
- Pelzer, J.R.E. (2016). *Understanding Barriers To Critical Audit Matter Effectiveness: A Qualitative And Experimental Approach*, (Doctoral dissertation, The Florida State University, ABD). Retrieved from <https://diginole.lib.fsu.edu/islandora/object/fsu%3A360417>
- Sarıkaya, F. (2020). *Değişen Bağımsız Denetim Yaklaşımı, Kilit Denetim Konuları ve Borsa İstanbul'da İşlem Gören İşletmeler Üzerine Bir Araştırma*, (Yüksek Lisans Tezi). Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sarısoy, Ö. (2020). 21. Yüzyılın Başında Bağımsız Denetimdeki Gelişmeler: Yeni Bağımsız Denetçi Raporunun Ortaya Çıkışı, *Mali Çözüm Dergisi*, 30(159), 195-222.
- Sarısoy, Ö. (2021). Kritik/Kilit Denetim Konularının BIST 30 ve Dow Jones 30 Endekslerindeki İşletmelerin Denetçi Raporları Üzerinden Karşılaştırılması, *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 21(63), 159-182.
- Segal, M. (2019). Key Audit Matters: Insight from Audit Experts, *Meditari Accountancy Research*, 27(3), 472-494.
- Temiz H., Acar M. ve Durmaz Ş. (2020). Kilit Denetim Konularının Bilgilendiriciliği ve Güvenilirliği Üzerindeki Etkisi: Profesyonel Olmayan Yatırımcılar Üzerine Bir Araştırma, *İda Academia Muhasebe ve Maliye Dergisi*, 3(1), 20-41.
- Türel, A. ve Türel, A. (2019). Bağımsız Denetim ve Kilit Denetim Konuları: BİST İşletmeleri 2017-2018 Analizi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(68), 1267-1272.
- Uzay, Ş. ve Köylü, Ç. (2018). Kilit Denetim Konuları: Borsa İstanbul Üzerine Bir Araştırma, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 52, 47-70.
- Uzun Kocamış, T. ve Yıldırım, G. (2019). Bağımsız Denetçi Raporunda Kilit Denetim Konuları: Olası Etkileri, *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 634-642. <https://doi.org/10.21733/ibad.613872>
- Varıcı, İ. ve Kalıpçı Çağırın, F. (2019). Bağımsız Denetim Standardı (BDS) 701 Çerçevesinde Kilit Denetim Konuları: Borsa İstanbul'daki İşletmelerin Denetim Raporları Üzerine Bir Analiz. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (22), 193-208.
- Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2021). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara. Seçkin Yayıncılık.

Research Article**Borsaya Kote Sigorta Şirketlerinin Bağımsız Denetim Raporlarındaki Kritik-Kilit Denetim Konularının Analizi: ABD ve Türkiye Örneği***The Analysis of Critical-Key Audit Issues in Independent Audit Reports of Insurance Companies Listed to the Exchange: The Example of the USA and Turkey*

Mustafa GENÇ Arş. Gör., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü mustafa.genc@erdogan.edu.tr https://orcid.org/0000-0001-5897-9010	Ahmet YANIK Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü ahmet.yanik@erdogan.edu.tr https://orcid.org/0000-0002-7283-2557	Elif YILMAZ Lisansüstü Öğrencisi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı elif_yilmaz21@erdogan.edu.tr https://orcid.org/0000-0001-5435-2245
---	---	--

Extensive Summary

The increase of the stakeholders of the companies, technological developments, the increase in the international mobility of the capital; brought the need for reliable, transparent and accurate financial information. In order to meet this need, audit acts as an important bridge between company management and stakeholders. While performing this duty, the audit gives assurance to the stakeholders about the accuracy and reliability of the information presented. After the audit scandals of the 2000s, the trust of the stakeholders in the auditors was shaken and the stakeholders started to question the auditor and the audit process. The auditors, on the other hand, claimed that they did not have a share in the scandals. This difference between the perspectives of both parties has given birth to the concept of "Audit Expectation Gap" (Demirel Arıcı, 2021, s.2). This concept refers to the information asymmetry between companies and stakeholders. In order to regain this trust and increase the quality of the audit, the "Standard Setting Project on the Auditor's Reporting Model" was initiated by the Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB) in the USA in 2010. Within the scope of the project, many investors expressed that they were not satisfied with the auditor's reports. Based on these developments, important changes were made in the audit reports. The most important of these is the standard that makes it mandatory to report critical audit matters in the USA (Sariso, 2021, s. 167). In this context, the "New Auditor Report" project was launched in Turkey in 2011. Within the scope of this project, Independent Auditing Standards were reviewed and some standards were revised in 2015. As a new standard, The International Standard on Auditing (ISA) 701 (New), Communicating Key Audit Matters in the Independent Auditor's Report has entered into force (Sariso, 2020, s. 218). This standard, which came into force in 2017, required the auditor to identify the matters that require importance during the audit and to report them in the audit report. In the USA, the matters reported in accordance with the relevant standard are called critical audit matters, while in Turkey these matters are called key audit matters.

This study aims to determine which matters are identified as critical/key audit matters in the insurance companies listed on the stock exchange in the USA and Turkey in relation to AS3101 and IAS 701 standards and how these identified matters are handled during the audit phase. For this purpose, the audit reports of the listed insurance companies in the USA and Turkey for the years 2017-2021 were examined and the critical/key audit matters in these reports were determined. Content analysis method was used in the study. Within the scope of the study, the independent audit reports of the insurance companies listed on the stock exchange, whose audit reports can be accessed continuously at the time of the study (July-2022) between the years 2017-2021 in both the USA and Turkey were examined. Reinsurance

companies were excluded from the scope of the study. The reason why 2017 is considered as the starting year in the study; in the aforementioned year, the standard related to critical audit matters entered into force in the USA and the standard for reporting key audit matters began to be implemented in Turkey.

In the analysis made within the scope of the research, no critical audit matter was found in the audit reports of the insurance companies listed on the stock exchange in the USA for the years 2017 and 2018. The critical audit matters encountered in the independent audit reports between the years 2019-2021 are as follows: Liability for unpaid losses and adjustment expenses, goodwill impairment assesment, losses and loss adjustment expense reserves, valuation of loss and loss adjustment expense reserves, valuation of certain other long-term investments, valuation of insurance capacity of intangible fixed assets belonging to group companies.

The following justifications were given for the determination of these matters as critical audit matters:

1. The subject contains uncertainty by its nature.
2. The matter has the potential to adversely affect the financial results of the company.
3. There are significant estimations and assumptions in determining the fair value related to the subject.
4. Audit work on the subject requires special knowledge and skills.
5. The subject requires a high degree of subjectivity as well as an actuarial expert.
6. The identified matter includes the auditor's judgment.
7. The subject is influenced by actuarial factors.
8. Company management is active in determining the fair value related to the subject.

Identified matters were handled during the audit phase by applying the following procedures:

1. The management's estimates for the current year and previous years have been reviewed.
2. The suitability of the estimations and the factors causing changes in these estimations were evaluated.
3. The suitability of the assumptions made with the fair value estimation applications has been tested.
4. Analytical methods have been applied.
5. The effectiveness of the relevant controls was tested by developing qualitative and quantitative factors.
6. With the participation of actuarial experts, the company's actuarial estimates and internal control design related to these estimates were evaluated.
7. The audit evidence obtained as a result of the implementation of the relevant procedures by the auditors has been evaluated.

In Turkey; when the audit reports of insurance companies between the years 2017-2021 are examined, it is seen that the following key audit matters have been determined: Advances and investments related to intangible assets, determining the carrying values of intangible assets, estimates and assumptions used in calculating liabilities arising from insurance contracts, estimates and assumptions used in calculating provisions arising from insurance contracts, estimation of incurred but not reported claims, discounting the net cash flows from the outstanding claims provision and restating prior period financial statements, valuation of real estate for use and accounting for business combination.

The reasons for determining these matters are as follows:

1. Carrying values of intangible assets require advanced technical evaluation in terms of Insurance Accounting and Financial Reporting Legislation.

2. Estimates and assumptions used in calculating liabilities are important to the financial statements and include significant accounting estimates.
3. The identified matter contains important actuarial judgments and estimates by its nature.
4. Due to the change in accounting policy, prior period financial statements need to be rearranged.
5. There is estimation uncertainty due to the nature of the relevant calculations.
6. The matter identified includes the judgment of company management.

Identified matters were addressed during the audit phase by applying the following procedures:

1. The methods and assumptions used for the outsourcing of intangible assets and the important controls applied by the company management were tested and the relevant valuations were evaluated by experts.
2. The capitalizability of the costs and whether the carried values require impairment as of the balance sheet date were evaluated by sampling method on a project basis.
3. Key controls over calculation methods and assumptions regarding provisions have been tested. These calculations were recalculated by the actuarial auditor.
4. The compatibility of the explanatory information about insurance contract obligations with the accounting and reporting regulations in force as per the insurance legislation has been examined.
5. Necessary control procedures have been applied regarding the discount calculations carried out by the company and the re-arrangement of the previous period's financial statements.
6. It has been evaluated whether the explanations about the subject in the footnotes are sufficient or not.

In addition, it has been determined that the same and stereotyped expressions are generally used in the explanations about critical/key audit matters in the audit reports examined. In the future, it is recommended that the explanations to be made about critical/key audit matters in audit reports should be made in a unique way and away from stereotypes in a way that will increase the confidence in independent audit reports.